

Μάθημα 13ο

Ἡ βουλή τοῦ Θεοῦ γιά τή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.
Γενικές προδιαγραφές τῆς ἀνθρώπινης κατασκευῆς.

Μέ τό τελευταῖο μάθημά μας, παιδιά, τό 12ο, συμπληρώσαμε τήν ἀνάλυση πού κάναμε στή δημιουργία τῶν ὄντων.

Γιά ὅλα αὐτά πού ὁ Θεός δημιούργησε, γράφει ἡ Γένεσις: «καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὰ»¹, εἶδε ὁ Θεός ὅτι ὅλα ἦταν καλά.

Ὡστε λοιπόν δέν ὑπάρχει κανένα δημιούργημα πού δέν εἶναι καλό. Ἄν κάποια μᾶς φαίνονται ὅτι δέν εἶναι καλά, εἶναι γιατί τά ἀνθρώπινα μάτια μας ἔχουν πιά χαλάσει. Εἶναι πάρα πολλά ἐκεῖνα πού δέν τά βλέπουμε ὡς καλά· γι' αὐτό χρειάζεται νά ἀποκτήσουμε πάλι τά μάτια πού εἴχαμε πρὶν ἀπὸ τήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων, γιά νά δοῦμε μέ ἐκεῖνα τά μάτια τήν δημιουργία.

Γι' αὐτό λένε οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας –τό λέει καί ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης αὐτό– ὅτι μποροῦμε νά βλέπουμε τά κτίσματα, κι ἀπὸ τά κτίσματα μποροῦμε νά μαθαίνουμε πολλά πράγματα, ἀκόμα

1. Γέν. 1, 21· 25.

καί γιά τόν Θεό.²

Τό ἴδιο λέει καί ὁ μέγας Βασίλειος, πού ἔγραψε τήν περίφημη Ἑξαήμερό του, ἐννέα λόγους στήν ἑξαήμερο τῆς Γενέσεως, ὁ ὁποῖος κάνει μιὰ τέτοια ἀνάλυση στά ὄντα, πού γιά τήν ἐποχή του ἦταν κάτι πολύ μεγάλο καί σπουδαῖο, καί οἱ παρατηρήσεις του εἶναι τόσο λεπτές, ὥστε θά μένουν πάντοτε κλασικές.³

Ἀλλά ξέρετε τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἐπιτρέπει τόν ἄν-

2. Βλ. Ἑγχειρίδιον Συμβουλευτικόν, κεφ. Α΄, Τύποις ἐκδοθέν παρὰ Ἱεροθέου τοῦ Ναξίου, Μητρο. Ἰωαννίνων, 1801, σσ. 30-31: «Ἐπειδὴ ὁ νοῦς ἀποκλείεται, τρόπον τινά, μέσα εἰς τὸ παλάτιον τοῦ σώματος, ὥσάν εἰς μίαν σκοτεινὴν φυλακὴν, διὰ τοῦτο κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ὥσάν τόσαι θυρίδες, τὰ πέντε αἰσθητήρια τοῦ σώματος... διὰ νὰ ἡμπορῇ μὲ τὸ μέσον αὐτῶν, κυρίως μὲν καὶ προηγουμένως, νὰ ἔρχεται εἰς τὴν ἐδικὴν του νοητὴν τροφὴν καὶ ἡδονήν· δηλαδὴ, πρῶτον, εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ ἀντίληψιν τῆς αἰσθητῆς ταύτης κτίσεως· δεύτερον, ἀπὸ τὴν αἴσθησιν αὐτήν, νὰ χειραγωγῇται μὲ τὴν ὁδηγίαν τοῦ λογικοῦ εἰς τὴν σοφίαν, ἀγαθότητα, δύναμιν, χάριν, ἀλήθειαν, γλυκύτητα καὶ τὰς ἄλλας τοῦ Δημιουργοῦ ἐνεργείας καὶ τελειότητας, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται μέσα εἰς τὴν Κτίσιν· καὶ τρίτον, ἀπὸ τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ τελειότητας, νὰ ἀναβαίνει, ὅσον τὸ δυνατόν, μὲ τὰ πτερὰ τῆς νοερᾶς ἐνεργείας, καὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ θεωρίαν αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ τῆς Κτίσεως καὶ τοῦ δοτῆρος τῆς Θείας Γραφῆς, τοῦ τὰς τοιαύτας τελειότητας ἔχοντος».

3. Εἰς τὴν Ἑξαήμερον, Ὁμιλία Γ΄, ΕΠΕ 4, 140: «Ὁ δὲ τὰ μεγάλα δημιουργήσας Θεός, καὶ τὰ μικρὰ ταῦτα λεχθῆναι οἰκονομήσας, δώῃ ὑμῖν σύνεσιν ἐν παντὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀληθείας, ἵν' ἐκ τῶν ὁρωμένων τὸν ἀόρατον ἐννοῇτε, καὶ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν κτισμάτων τὴν πρέπουσαν δόξαν περὶ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς ἀναλαμβάνητε. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης (Ρωμ. 1, 20), ὥστε καὶ ἐν γῇ, καὶ ἐν ἁέρι, καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐν ὕδατι, καὶ ἐν νυκτί, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρωμένοις ἐναργῆ λαμβάνειν ἡμᾶς τοῦ εὐεργέτου τὰ ὑπομνήματα».

θρῶπο νά μπορεῖ νά βλέπει τά ὄντα ὅπως βγῆκαν ἀπό τά χέρια τοῦ Θεοῦ; Εἶναι τό νά κάνει μιά ἐργασία στόν ἑαυτό του· τήν κάθαρση τῆς καρδιᾶς του.

Ξέρετε πόσο ἐπιπόλαιο εἶναι ὅταν ἀκοῦμε κάποτε ἀνθρώπους νά λένε μέ τόση εὐκολία ἔχω καθαρή καρδιά; Οὔτε διανοοῦμαστε τί θά πεῖ καθαρή καρδιά!... Εἰλικρινά, δέν ἔχουμε καθαρή καρδιά. Ἐκεῖνος πού ἔχει ἐπίγνωση τί σημαίνει καθαρή καρδιά, αὐτός μόνο μπορεῖ νά καταλάβει τί σημαίνει πρέπει νά καθαρίσω τήν καρδιά μου, γιά νά μπορῶ νά κοιτάξω κατάματα τά ὄντα.

Θά σᾶς πῶ μόνο ἓνα μικρό παράδειγμα.

Ὅταν βλέπουμε τήν κτίση, πολλές φορές σκανδαλιζόμαστε, μᾶς δημιουργοῦνται πειρασμοί. Μποροῦμε νά βλέπουμε τή δημιουργία χωρίς καθόλου νά σκανδαλιζόμαστε; Μποροῦμε νά τή δοῦμε ὅπως ἓνα μικρό παιδί, πού θά τήν ἔβλεπε μέ πάρα πολλή ἀπλότητα; Μποροῦμε νά βλέπουμε σχήματα, καί τό μυαλό μας νά μὴν πηγαίνει σέ τίποτα ἄλλο ἐκτός ἀπό ἐκεῖνο πού βλέπει; δηλαδή νά βλέπουμε τό σχῆμα ὅπως εἶναι, χωρίς νά πηγαίνει τό μυαλό μας παραπέρα ἀπ' αὐτό πού βλέπουν τά μάτια μας;

Ἄν μποροῦμε νά βλέπουμε τήν κτίση χωρίς νά πηγαίνει τό μυαλό μας παραπέρα ἀπ' ὅ,τι βλέπουμε, τότε μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔχουμε καθαρή καρδιά, ὅπως ἀναφέρει καί ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος.⁴

4. Βλ. *Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν*, τόμ. 8Γ, Ἐπιστολή Γ', 18, σσ. 334, 336: «Ὅταν ἐν καιρῷ μακρῷ ἐν τῷ σῶ κελλίῳ ἐν ἔργοις κόπου καὶ φυλακῆς τῶν κρυπτῶν καὶ τῇ συστολῇ τῶν αἰσθήσεων ἐκ πάσης ἀπαντήσεως ἐπισκιάσει σοι ἡ δύναμις τῆς ἡσυχίας, πρῶτον

Ἡ καθαρότητα τῆς καρδιᾶς εἶναι τεράστιο ἔργο· ἦταν τό ἔργο μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς ὅλων τῶν Ἀγίων. Ἄν λοιπόν δοῦμε μέ μάτια καθαρά, θά δικαιώσουμε τήν Ἀγία Γραφή, πού λέει ὅτι ὅταν ὁ Θεός εἶδε τά δημιουργήματά Του εἶπε ὅτι ἦταν ὅλα καλά.

Τό δυστύχημα, ἀντίστροφα, εἶναι ὅτι ἐμεῖς φθάνουμε νά λέμε: *Μά ὁ Θεός ἔκανε ἀκάθαρτα πράγματα;... ἀνάποδα πράγματα;... Μά ἔκανε πράγματα πού ἡθικῶς μᾶς δημιουργοῦν κάποια ἐνόχληση;... Εἶναι δυνατόν ὁ Θεός νά ἔκανε αὐτά;...*

Δέν εἶναι ἐκεῖ τό θέμα, παιδιά· τό θέμα εἶναι πῶς ἐμεῖς βλέπουμε τά πράγματα.

Ἔτσι λοιπόν ὁ Θεός ὅλα τά ἔκανε καλά, καί δέν ὑπάρχει τίποτα πού νά μὴν εἶναι καλό.

Προσέξτε ὅμως τί γράφει: «καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά». Ὅμως λίγο πῶ κάτω θά γράφει: «καὶ εἶδεν ὁ Θεός τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν»⁵. Ὡστε κάτι ἔλειπε ἐδῶ στήν ἀρχή, ὅταν εἶπε τό «καλά». Ἔ, βέβαια, κάτι ἔλειπε· ἔλειπε κάτι τό πολύ σπουδαῖο· ἔλειπε ὁ ἄνθρωπος!... Ὅταν θά δημιουργήσῃ καί τόν ἄνθρωπο, τότε, ὅπως σαφῶς λέει τό ἱερό κείμενο, θά δεῖ πῶς ὅλα τά δημιουργήματά Του ἦταν πολύ καλά,

μὲν ἀπαντᾷ χαρᾷ τῇ ἐκτὸς αἰτίας κατακρατούση ἐν καιρῷ καὶ καιρῷ ἐν τῇ ψυχῇ σου, καὶ τότε ἀνοίγονται οἱ ὀφθαλμοί σου τοῦ ἰδεῖν τὴν ἰσχὴν τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων κατὰ τὸ μέτρον τῆς καθαρότητός σου. Καὶ ὅταν ὁ νοῦς ὀδηγηθῇ ἐν θαύματι τῆς θεωρίας ταύτης, τότε καὶ ἡ νύξ καὶ ἡ ἡμέρα ἐν ἔσται αὐτῷ ἐν τοῖς θαύμασι τοῖς ἐνδόξοις τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐντεῦθεν κλέπτεται ἐξ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἡ αἴσθησις τῶν παθῶν ἐν τῇ ἡδονῇ τῆς θεωρίας ταύτης».

5. Γέν. 1, 31.

καί θά πεῖ: «*ἰδοὺ καλὰ λίαν*», νά, ὅλα εἶναι πολύ καλά. Αὐτό τό «*λίαν*» προστίθεται τώρα στό «*καλά*» μέ τή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.⁶

Ὡστε, μέ τό σημερινό μας μάθημα, παιδιά, μπαίνουμε στήν ἀνάλυση τῆς χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας. Μέχρι τώρα μιλήσαμε γιά τή χριστιανική Κοσμολογία· τώρα θά μιλήσουμε γιά τή χριστιανική Ἀνθρωπολογία. Ἄς δοῦμε λοιπόν τώρα πῶς κινήθηκε ὁ Θεός στή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

«*Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς.*»⁷

Στό κείμενο πού διαβάσαμε, βλέπουμε, ἄς ποῦμε, τή σκέψη καὶ τήν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ νά δημιουργήσῃ ἓνα καινούργιο δημιούργημα, τόν ἄνθρωπο.

Εἶπα ἄς ποῦμε γιατί ὁ Θεός δέν ἔχει οὔτε σκέψη οὔτε ἀπόφαση. Ὅταν λέμε *σκέψη* καὶ *ἀπόφαση*, αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα διαδικασίας τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ. Ὁ Θεός ὅμως δέν ἔχει νοῦ, ὅπως ἔχει ὁ ἄνθρωπος, πού

6. Βλ. Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης, Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἐξαήμερου, PG 44, 92BC: «*Ἡ γὰρ τοῦ "λίαν" προσθήκη διὰ τῆς ἐπιτακτικῆς σημασίας σαφῶς ἐνδείκνυται τὸ ἀνελλιπὲς εἰς τελείωσιν*».

7. Γέν. 1, 26. Γιά τό ρῆμα ποιῶ τό ἐβραϊκὸ κείμενο τῆς Γενέσεως χρησιμοποιεῖ δύο τύπους· τό *bara* (בָּרָא), γιά τή δημιουργία ἀπὸ τὸ μηδέν, καὶ τό *asah* (אָשָׁה), γιά τή διαμόρφωση προϋπάρχοντος ὕλικου. Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται τό ρῆμα *bara* (בָּרָא), γιά νά δείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν δημιουργήθηκε ἀπὸ ἀπλή διαμόρφωση προϋπάρχουσας ὕλης, ἀλλὰ ἀποτελεῖ μιά καινοφανή κατασκευή. Βλ. Ἡ Γένεσις, Τόμος Α', Μάθημα 2ο, ἔκδ. Ἱ. Μ. Κομνηνείου, σ. 38.

χρειάζεται μιὰ διαδικασία γιὰ νὰ σκεφτεῖ, νὰ συγκρίνει, νὰ ἀπορρίψει, νὰ ἀποφασίσει καί οὕτω καθεξῆς. Αὐτά ἀποτελοῦν διαδικασία τῆς ἀνθρώπινης διανοίας. Στόν Θεό δέν ὑπάρχει αὐτό. Ἄρα εἶναι λάθος νὰ λέμε ὅτι ὁ Θεός σκέπτεται ἢ ὁ Θεός ἀποφασίζει.⁸

Ἐπίσης στόν Θεό δέν ὑπάρχει ὁ χρόνος. Ἐνα βασικό στοιχεῖο στή διαδικασία τῆς ἀνθρώπινης διανοίας εἶναι ὁ χρόνος. Αὐοῦ λοιπόν γιὰ τόν Θεό δέν ὑπάρχει ὁ χρόνος, καταλαβαίνετε πῶς ὁ Θεός δέν σκέπτεται, οὔτε ἀποφασίζει. Γι' αὐτό εἶπα ἅς ποῦμε, σάν...

Ἀλλά πρέπει ἡ Ἁγία Γραφή νὰ μᾶς παρουσιάσει κατὰ ἕναν ἀνθρωπομορφικό καί κατὰ ἕναν ἀνθρωποπαθῆ τρόπο ἐκεῖνα πού ὁ Θεός δημιουργεῖ μέσα στόν χρόνο, γιὰ νὰ τά καταλάβουμε ἐμεῖς. Ἔτσι λοιπόν ἐδῶ σάν νὰ βλέπουμε ὅτι ὁ Θεός σκέπτεται καί ἀποφασίζει γιὰ νὰ δημιουργήσει τόν ἄνθρωπο.

Αὐτά σᾶς τά εἶπα, θέλοντας νὰ σᾶς βοηθήσω, γιὰ νὰ ξεπερνᾶμε τά ἀνθρώπινα κατασκευαστικά δεδομένα καί νὰ μὴν ἀποδίδουμε στόν Θεό ἀνθρώπινες ἐνέργειες ἢ ἀντιδράσεις ἢ ιδιότητες.

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν», νὰ κατασκευάσουμε. Ἀλλά σέ ποιόν εἶπε ὁ Θεός «ποιήσωμεν»;

Τό εἶπε στόν ἑαυτό Του. Διότι δέν ἔχουμε πολλούς θεούς, ὥστε νὰ συσκέπτονται, νὰ κάνουν συμβούλιο

8. Βλ. Ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία Η', ΕΠΕ 2, 198: «Πρὸς τίνα οὖν εἴρηται "ποιήσωμεν ἄνθρωπον" καὶ τίς τὴν βουλὴν ταύτην προτίθησιν ὁ Δεσπότης; Οὐκ ἐπειδὴ βουλῆς δεῖται καὶ σκέψεως· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τῷ προσήματι τῶν ῥημάτων ἐνδείξασθαι ἡμῖν βούλεται τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, ἣν περὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν δημιουργούμενον ἐπιδείκνυται».

κατά κάποιον τρόπο οί θεοί, γιά νά δοῦν τί θά κάνουν. Δέν ὑπάρχει αὐτό τό θέμα.

Ἐπειδή βέβαια οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τήν ἀνθρώπινη διάνοια γιά νά ἐνεργοῦν ὅπως σᾶς εἶπα, ὁλόκληρη ἡ ἑλληνική μυθολογία, ὅπως καί ὅλες οἱ μυθολογίες τῶν λαῶν, ἔχουν αὐτά τά στοιχεῖα αὐτῆς τῆς διαδικασίας. Ἄς ποῦμε, βλέπουμε στή θεογονία καί τήν κοσμογονία τοῦ Ἡσιόδου ὅλα αὐτά νά γίνονται κατά ἕναν ἀνθρώπινο τρόπο· τόσο ἀνθρώπινο, πού βλέπουμε τούς θεούς νά σκέπτονται, νά τιμωροῦν, νά κινοῦνται μέ ἐντελῶς ἀνθρώπινο τρόπο. Δέν μπόρεσαν νά ἀντιληφθοῦν οἱ ἄνθρωποι τό θέμα· πῶς ἦταν δυνατόν; Ἐπρεπε ὁ Θεός νά ἀποκαλύψει τόν ἑαυτό Του, γιά νά μπορέσουν οἱ ἄνθρωποι νά Τόν γνωρίσουν.

Ἐδῶ λοιπόν ὁ Θεός δέν μιλάει σέ ἄλλους θεούς, ἀλλά μιλάει στόν ἑαυτό Του· καί τοῦτο γιατί λέει «καί εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν». Χρησιμοποιεῖ πληθυντικό ἀριθμό, ἀλλά ἀναφέρεται στήν εἰκόνα ἑνός. Ἐδῶ λοιπόν μιλάει γιά μία εἰκόνα. Ἄρα βλέπει κανεῖς ἐδῶ καθαρά ὅτι δέν ἔχουμε πολλούς θεούς, γιατί τότε θά εἴχαμε καί πολλές εἰκόνες.

Σύμφωνα μέ ποιά εἰκόνα ἄραγε θά ἔκανε ὁ Ζεὺς τόν ἄνθρωπο; Μέ βάση ποιά εἰκόνα θά τόν ἔκανε; Μέ βάση τή δική του εἰκόνα; τοῦ πατέρα του τοῦ Κρόνου; ἢ τῆς γυναίκας του τῆς Ἥρας; Ἐδῶ εἶπε ὁ Θεός θά κάνουμε τόν ἄνθρωπο, πού νά εἶναι σύμφωνα μέ τήν εἰκόνα τή δική μας· μία εἰκόνα. Δέν λέει σύμφωνα μέ τίς εἰκόνες μας, ἀλλά μέ τήν εἰκόνα μας, τή μία.

Οὔτε ἀκόμα ὁ Θεός ἀπευθύνεται πρὸς τούς ἀγγέ-

λους· γιατί, ξέρετε, υπάρχει και αυτή η θέση.

Σημειώστε πώς μέσα στην ιστορία την ανθρώπινη έχουν διατυπωθεί κάποιες ερμηνευτικές θέσεις για τη δημιουργία του ανθρώπου, που βέβαια έχουν προσβληθεί, και μπορεί να σας παραξενεύουν ως απίθανες.⁹ Γι' αυτόν τον λόγο εγώ απλώς σας τις αναφέρω, χωρίς να θέλω πió πολύ να επεκταθώ. Έσείς, αν θέλετε, κρατήστε τις, γιατί κάποτε μπορεί να σας χρειαστούν.

Ίσως ρωτήσετε: *Είναι δυνατόν εδώ ο Θεός να απευθύνεται προς τους αγγέλους;*... Σας είπα ότι υπάρχει και μιά ερμηνευτική θέση αίρετική, ότι ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο μαζί με τους αγγέλους. Άλλά δέν είναι δυνατόν αυτό, γιατί απλούστατα οί άγγελοι είναι κτίσματα, και δέν μπορούν να συνδημιουργούν με τον Θεό.

Στά μέχρι τώρα μαθήματά μας δέν αναφερθήκαμε καθόλου στους αγγέλους. Άλλά οί άγγελοι είναι θεατές, αφού δημιουργήθηκαν πió μπροστά από την υλική δημιουργία. Προσέξτε: είναι μόνο θεατές! Σέ όλόκληρη τή δημιουργία οί άγγελοι απλώς παρακολουθούν· δέν μετέχουν σέ τίποτα. Γι' αυτό λέει στό βιβλίο *Ίώβ*, «*ότε ἐγενήθησαν ἄστρα, ἤνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοί μου*»¹⁰. όταν ἔγιναν τά ἀστέρια, οί άγγελοί μου μέ δοξολόγησαν. Τίποτα άλλο δέν κάνουν· βλέπουν και δοξολογοῦν τόν Θεό. Μόνον ο Θεός λοιπόν

9. Για τίς ραββινικές ερμηνείες του «*ποιήσωμεν*», ο πληθυντικός αυτός υποδηλώνει πώς ο Θεός ἔκαμε συμβούλιο μέ τήν οὐράνια αὐλή Του, και πió συγκεκριμένα μέ τίς άγγελικές δυνάμεις.

10. *Ίώβ*, 38, 7.

δημιουργεῖ.¹¹

Οἱ ἄγγελοι ὅμως εἶναι μάρτυρες τῆς δημιουργίας, κι αὐτό εἶναι πολύ ὠραῖο γιὰ αὐτούς· εἶναι μάρτυρες! Σ' ἐμᾶς ὅμως τό ἔργο τῆς δημιουργίας ἔπρεπε νά ἀποκαλυφθεῖ· γιὰ τοὺς ἀγγέλους δέν ἀποκαλύφθηκε, ἀλλά ἔγινε μπροστά τους, ἔγινε μπροστά στά μάτια τους.

Οὔτε, βέβαια, ὁ Θεός συμβουλευέται τοὺς ἀγγέλους γιὰ νά δημιουργήσῃ τόν κόσμον· ἐξάλλου ἀμέσως παρακάτω λέει: «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον»¹². Δέν λέει ὅτι ὁ Θεός μαζί μέ τοὺς ἀγγέλους ἔκαναν τόν ἄνθρωπο, ἀλλά ὅτι μόνος του ὁ Θεός τόν δημιούργησε.

Τί σημαίνει λοιπόν αὐτός ἐδῶ ὁ πληθυντικός, πού ἔρχεται κάπως σάν ἀσύντακτα νά μπεῖ μέσα στό ἱερό κείμενο; Ἐνῶ ἀπό τὴν ἀρχή ξεκίνησε μέ ἐνικό ἀριθμό, «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθήτω φῶς», «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», παντοῦ βλέπα-

11. Βλ. Ἰωάν. Χρυσόστομος, *Τὰ Εὐρισκόμενα Πάντα*, PG 47, 464-465: «Μὴ γὰρ ἄγγελοι, οἱ γενόμενοι, συνεργοὶ ἦσαν τοῦ Θεοῦ; Λειτουργοὶ μόνον, ὑμνοῦντες, εὐχαριστοῦντες, εἰδότες ὅτι ἐγένοντο, ὅτι πρὸ τούτου οὐκ ἦσαν, καὶ πνεύματι ἀγαθότητος ἐγένοντο· καὶ ἐστήκασι θεωροί, βλέποντες τὰ γινόμενα μετ' αὐτούς. Ἐβλεπον οὐρανὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γινόμενον, καὶ ἐξεπλήττοντο· θάλασσαν ἀφοριζομένην, καὶ ἐθαύμαζον· ἐθεώρουν γῆν κοσμουμένην, καὶ ἔφροινον». Ἐπίσης, τοῦ ἰδίου, *Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία Η', ΕΠΕ 2, 198: «Τί οὖν φασιν οὗτοι οἱ τὸ κάλυμμα ἔχοντες ἔτι ἐπικείμενον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ μηδὲν τῶν ἐγκειμένων συνιέναι βουλόμενοι; Πρὸς ἄγγελον, φησί, ταῦτα λέγει ἢ ἀρχάγγελον. Ὡς τῆς μανίας· ὡς τῆς πολλῆς ἀναισχυντίας. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, ὡς ἄνθρωπε, ἄγγελον κοινωνεῖν γνώμης τῷ Δεσπότη, καὶ δημιουργήματα τῷ δημιουργῷ; Ἀγγέλων οὐκ ἔστι τὸ γνώμης κοινωνεῖν, ἀλλὰ παρεστάναι, καὶ τὴν λειτουργίαν ἀναπληροῦν».

12. Γέν. 1, 27.

με τόν ἕνα Θεό, ἐδῶ βλέπουμε ξαφνικά ἕναν πληθυντικό, «ποιήσωμεν», νά κατασκευάσουμε!... Τί σημαίνει αὐτός ὁ πληθυντικός;

Ίσως γνωρίζετε ἀπό τό σχολεῖο σας ὅτι ὁ πληθυντικός αὐτός λέγεται *πληθυντικός τῆς μεγαλειότητος*. Ὅπως δηλαδή θά ἔλεγε ὁ βασιλιάς γιά τόν ἑαυτό του ἡμεῖς..., ἐνῶ εἶναι ἕνα πρόσωπο. Λέγεται καί *πληθυντικός τῆς μεγαλοπρεπείας*.¹³

Δέν ἀποκλείεται νά εἶναι καί ἔτσι, δέν τό ἀπορρίπτουμε αὐτό. Ἀλλά ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὑπό τό φῶς τῆς Καινῆς Διαθήκης, βλέπουν ὅτι ἐδῶ ἔχουμε τό τριαδικό τῆς Θεότητος. Καί συνεπῶς, ὅταν ὁ Θεός λέει «ποιήσωμεν», μιλοῦν τά τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος μεταξύ τους. Εἶναι δηλαδή σάν νά συσκέπτονται, νά διαβουλεύονται, τό τί θά κατασκευάσουν, πῶς θά κατασκευάσουν ἐκεῖνο πού θέλουν.

Εἶναι λοιπόν τά τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος· εἶναι ὁ Πατήρ, εἶναι ὁ Υἱός, εἶναι τό Πνεῦμα τό Ἅγιο. Ἀλλά ὁ Θεός εἶναι ἕνας· εἶναι αὐτό τό βαθύ μυστήριο τῆς τριαδικότητος τοῦ Θεοῦ.¹⁴

13. Βλ. Θεοδώρητος Κύρου, *Εἰς τὰ ἄπορα τῆς Θείας Γραφῆς κατ' ἐκλογήν*, ἐρώτ. ΙΘ', PG 80, 101A: «...καὶ γὰρ ὕπαρχοι καὶ στρατηγοὶ πληθυντικῶς εἰώθασι λέγειν τὸ "κελεύομεν" καὶ "γράφομεν" καὶ "προσάττομεν" καὶ ὅσα τοιαῦτα».

14. Τὴν πατερικὴ τριαδολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ «ποιήσωμεν» συναντοῦμε σέ ἕνα πλήθος πατερικῶν ὑπομνημάτων. Βλ. Μ. Βασιλείου, *Περὶ τῆς ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Α', PG 30, 13B: «Νῦν μέντοι ποιήσωμεν, ἵνα γνωρίσῃς Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα», καὶ σὺν τῇ *Εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, ὁμιλ. Θ', PG 29, 205ABC. Θεοδώρητου, *Εἰς τὰ ἄπορα τῆς Θείας Γραφῆς κατ' ἐκλογήν*, PG 80, 101: «Ὅλιγάκις δὲ πληθυντικῶς τὴν διάλεξιν σχηματίζει, τῶν τῆς Τριάδος προσώπων ἐμφαίνοντο τὸν ἀριθμόν». Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης,

Θυμόσαστε πού σᾶς εἶχα ἐξηγήσει σέ ἓνα προηγούμενο μάθημα ὅτι στὸν 1ο στίχο τοῦ 1ου κεφαλαίου, πού λέει «*Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός...*», εἶναι ὁ Θεός Πατήρ;¹⁵

Στούς ἐπόμενους στίχους, πού λέει «*καὶ εἶπεν ὁ Θεός...*», εἶναι ὁ Θεός Λόγος. Σᾶς θυμίζω τό «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος...*»¹⁶, πού λέει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης, ὅπως κι αὐτό πού λέει ὁ ψαλμωδός, «*τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*»¹⁷. Ἀλλά ξέρουμε ὅτι «*χωρὶς αὐτοῦ –τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ– ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν*»¹⁸, τίποτα δέν ἔγινε ἂπ' ὅ,τι ἔγινε. Συνεπῶς αὐτό «*τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*», δηλαδή μέ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ δημιουργήθηκαν, φανερώνει ὅτι ἐδῶ εἶναι τό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἀγί-

Εἰς τῆς Γραφῆς ῥήματα ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, Α', PG 44, 260BC: «Οὐκ εἶπεν "ποιήσον", ἀλλὰ "ποιήσωμεν ἄνθρωπον", ἵνα νοήσης τὴν δεσποτείαν, ἵνα μὴ τὸν Πατέρα ἐπιγινώσκων, τὸν Υἱὸν ἀγνοῇς. ἵνα εἰδῇς ὅτι Πατὴρ ἐποίησε δι' Υἱοῦ καὶ Υἱὸς ἐκτίσας πατρὶος θελήματι». Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὴν Γένεσιν, Ὁμιλ. Η', PG 53, 93, καὶ σὺν PG 53, 71: «Οὐδὲ γὰρ προστακτικῶς εἶπε ποιήσον, ὥς ὑποδεστέρω ἢ ὥς ἐλάττονι κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἰσοτιμίας ποιήσωμεν». Ἁγ. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, Πρὸς Αὐτόλυνκον, 2, PG 6, 1081: «Οὐκ ἄλλω δέ τινι εἴρηκε ποιήσωμεν, ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ Λόγῳ καὶ τῇ ἑαυτοῦ Σοφίᾳ». Θεοδωρήτου Κύρου, Εἰς τὰ ἄπορα τῆς Θείας Γραφῆς κατ' ἐκλογὴν, PG 80, 101C. Βασιλείου Σελευκείας, Εἰς τὸν Ἀδάμ, Λόγος Β', PG 85, 44C. Μ. Ἀθανασίου, Λόγος κατὰ Ἑλλήνων, 46, PG 25, 93. κ.ἄ.

15. Βλ. π. Ἀθανάσιος Μυτιληναῖος, *Ἡ Γένεσις*, Τόμος Α', Μάθημα 3ο, ἔκδ. Ἱ. Μ. Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης 2017, σσ. 70-71.

16. Ἰωάν. 1, 1.

17. *Ψαλμ.* 32, 6.

18. Ἰωάν. 1, 3.

ας Τριάδος, ὁ Θεός Λόγος.

Ἀλλά καί στόν 2ο στίχο λέει: «καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». Ὅταν ὁμῶς μιλάει γιὰ «πνεῦμα Θεοῦ», δέν εἶναι ὁ Θεός Πατήρ οὔτε εἶναι ὁ Θεός Λόγος· εἶναι κάτι ἄλλο. Αὐτό τό «πνεῦμα Θεοῦ» εἶναι τό τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι τό Ἅγιο Πνεῦμα.

Ἔτσι, ἐπειδὴ ἔχουμε τὴ φανέρωση τῶν τριῶν προσώπων στὴν Καινὴ Διαθήκη,¹⁹ μέ τό φῶς τῆς Καινῆς Διαθήκης μπορούμε τώρα νά βλέπουμε τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καί νά ποῦμε ὅτι αὐτός ὁ πληθυντικός δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνας πληθυντικός τῆς μεγαλειότητος, ἀλλὰ ἐκφράζει τὴν τριαδικότητα τῆς Θεότητος.

Θά ἐπανέλθω στό θέμα τοῦ πληθυντικοῦ αὐτοῦ. Ἀλλά τό καταπληκτικό ὅμως εἶναι ὅτι, ἐνῶ γιὰ ὅλα τὰ δημιουργήματα ἀφήνεται νά ἐννοηθεῖ ὅτι δημιουργεῖ ὁ Θεός, εἰδικά γιὰ τόν ἄνθρωπο ἐμφανίζονται καί τὰ τρία πρόσωπα, ἔστω μέ τόν ὑπαινιγμό αὐτοῦ τοῦ πληθυντικοῦ. Μέ αὐτό θέλει νά δείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα καί τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος!²⁰

19. Βλ. *Ματθ.* 3, 16-17. 28, 19. *Μάρκ.* 1, 10-11. *Λουκᾶ* 3, 22. *Ἰωάν.* 15, 26. *Ρωμ.* 15, 30. *Α΄ Κορ.* 8, 6. 12, 3. *Β΄ Κορ.* 13, 13. *Ἐφεσ.* 4, 4-6. *Α΄ Πέτρ.* 1, 2. *Α΄ Ἰωάν.* 5, 7-8. κ.ά.

20. Βλ. Ἁγ. Γρηγόριος Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, Γ΄, ΕΠΕ 5, 37-36: «Ὁ τοῦ θαύματος ἥλιος κατασκευάζεται, καὶ οὐδεμία προηγεῖται βουλή· οὐρανὸς ὡσαύτως, ὧν οὐδέν τι τῶν κατὰ τὴν κτίσιν ἴσον ἐστί, ῥήματι μόνῳ τὸ τοιοῦτον θαῦμα συνίσταται, οὔτε ὅθεν, οὔτε ὅπως, οὔτε ἄλλο τι τοιοῦτον παρασημαμένον τοῦ λόγου. Οὕτω καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα, αἰθήρ, ἀστέρες, ὁ διὰ μέσου ἀήρ, θάλαττα, γῆ, ζῶα, φυτά, πάντα λόγῳ

Αυτό είναι πραγματικά μεγαλειώδες! Ἐγώ ὁ φτωχός ἄνθρωπος, ἐγώ ὁ τιποτένιος ἄνθρωπος, ἐγώ πού εἶμαι 1,70, ἐγώ ὁ ἄνθρωπος, εἶμαι δημιουργημα καί τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος!...

Γι' αὐτό, ὅταν πρέπει νά ξαναγεννηθῶ, νά γίνει ἡ ἀναγέννησή μου, τότε πού θά βαπτισθῶ, θά μοῦ εἰπωθεῖ τό «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*»²¹, ὅχι μόνο γιὰ νά ἐκφραστεῖ στό ὄνομα τίνος βαπτίζομαι, ἀλλά καί γιατί ὅταν δημιουργήθηκα μέ δημιούργησαν καί τά τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καί ὅπως τότε κατὰ τὴν δημιουργία μου μετεῖχαν καί τά τρία πρόσωπα, ἔτσι καί τώρα κατὰ τὴν ἀναδημιουργία μου, «*δι' ὕδατος καὶ πνεύματος*»²² πού λέει ἡ Ἁγία Γραφή, πάλι μετέχουν καί τά τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τί μεγάλη τιμή αὐτό...!

Παιδιά, θά δεῖτε ὅτι ὅσο προχωροῦμε, ἀναλύοντας τό ἱερό κείμενο, καί θά ξετυλίγεται μπροστά σά μάτια μας τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος –ὦ, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος...!–, θά ἐκπλησσοῦμαστε... θά πηγαίνουμε ἀπὸ τὴν μιά ἐκπληξη στὴν ἄλλη!

Αὐτός ὁ πληθυντικός πού τώρα συναντᾶμε σ' αὐτό τό σημεῖο, «*ποιήσωμεν*», δέν εἶναι ὁ μοναδικός. Κοιτάξτε καί αὐτό τό σόλοικο, τό ἀσύντακτο· «*καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν*», ἐνῶ ἔπρεπε νά πεῖ *εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσω*. Ἔχουμε καί ἄλλους τρεῖς πληθυντικούς μέσα

πρὸς γένεσιν ἄγεται. Μόνη δὲ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ περιεσκευμένως πρόσκειναι ὁ τοῦ παντὸς ποιητής».

21. Βλ. *Μικρὸν Εὐχολόγιον, τὸ Ἅγιον Βάπτισμα*, ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀνατ. Θ', 1984, σ. 75.

22. *Ἰωάν.* 3, 5.

σ' ολόκληρη τήν Παλαιά Διαθήκη. Αυτός ἐδῶ πού λέμε τώρα εἶναι ὁ πρῶτος.

Ὁ δεύτερος πληθυντικός εἶναι πάλι στή Γένεση, ὅταν ἁμάρτησε ὁ Ἀδάμ, ὅταν δοκίμασε τόν καρπό πού τοῦ εἶχε ἀπαγορεύσει ὁ Θεός, γιά νά γνωρίσει τό καλό καί τό κακό. Ἐκεῖ λέει τό ἐξῆς: «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδού Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἶς ἐξ ἡμῶν»²³, ὁ Ἀδάμ ἔγινε σάν ἓνας ἀπό ἐμᾶς.

Θά δοῦμε ἐκεῖ ἂν αὐτό εἶναι μιά εἰρωνική διάθεση τοῦ Θεοῦ ἀπέναντι στόν ἄνθρωπο ἢ εἶναι κάτι τό τραγικό – ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά τό πῶ ἔτσι, ἂν καί δέν εἶναι σωστό– γι' αὐτόν τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο. Διότι ἀπ' τήν στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος ἀφήνει τόν Θεό καί θέλει νά γίνεῖ θεός χωρίς τόν Θεό, μπαίνει στήν πορεία, στήν τροχιά τῆς τραγικότητος.

Ξέρετε, στόν πιστό, ἢ καλύτερα στόν ἅγιο, τό τραγικό στοιχεῖο δέν ὑπάρχει. Στήν ἀρχαία τραγωδία (οἱ μεγαλύτερες κοπέλες θά ἔχετε μάθει αὐτά ἀσφαλῶς στό σχολεῖο· ἀλλά κάνω μιά περισσότερη ἀνάλυση) κατὰ κανόνα ὑπάρχει τό στοιχεῖο τῆς τραγικότητος, τό τραγικό στοιχεῖο. Στόν Χριστιανισμό τό τραγικό αὐτό στοιχεῖο δέν ὑπάρχει. Ἐκεῖνο πού συνιστᾷ τό τραγικό στοιχεῖο εἶναι ἡ μοῖρα, τό γραμμένο, τό ἀναπόφευκτο. Ἐφόσον στόν Χριστιανισμό ὑπάρχει ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία πάνω στήν προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου, τό τραγικό στοιχεῖο δέν ὑπάρχει. Ἀπό τή στιγμή ὅμως πού μόνος του ὁ ἄνθρωπος θά ὑποδουλώσει τήν προαίρεσή του στά πάθη, ἢ μᾶλλον μέ τήν ἴδια του τήν προαίρεση θά

23. Γέν. 3, 22.

μπεῖ μέσα σέ μία δουλεία, ἀπό ἐκεῖ καί πέρα, εἴτε τό καταλαβαίνει εἴτε ὄχι, ἀρχίζει νά μπαίνει στήν τροχιά τοῦ τραγικοῦ στοιχείου.

Τόν τρίτο πληθυντικό τόν συναντοῦμε στό ἴδιο βιβλίο, τῆς Γενέσεως, στό 11ο κεφάλαιο, στίχο 7, ὅταν χτιζόταν ὁ πύργος τῆς Βαβέλ. Ἐκεῖ γράφει: «*Δεῦτε καί καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν... καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος*». Στὴν ἀρχὴ ἔχουμε πληθυντικό, καί ἀμέσως μετὰ ἐνικό. Ἐλᾶτε, καί ἀφοῦ κατεβοῦμε, νά μπερδέψουμε ἐκεῖ τὴ γλῶσσα τους, δηλαδή νά μὴ μποροῦν νά συνεννοηθοῦν· νά λέει ὁ ἓνας αὐγὰ καὶ ὁ ἄλλος νά καταλαβαίνει καλὰθία! «*καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος*», καὶ τοὺς σκόρπισε ὁ Κύριος. Προσέξτε· δέν λέει οἱ Κύριοι, ἀλλὰ ὁ Κύριος, γιατί ὁ Θεός εἶναι ἓνας.

Ὅποτε καὶ ἀπὸ ἐδῶ βλέπουμε πὼς ὁ Θεός εἶναι ἓνας, ἀλλὰ διατηρεῖται καὶ ἡ τριαδικότητά Του.

Καὶ ὁ τέταρτος πληθυντικός εἶναι στὸν προφήτη Ἡσαΐα, στό 6ο κεφάλαιο, στίχο 8, ἀλλὰ κατὰ τό ἐβραϊκό κείμενο.²⁴ Ἡ μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα δέν διασώζει αὐτόν τόν τέταρτο πληθυντικό, ἀλλὰ τόν συναντᾶμε στό ἐβραϊκό κείμενο. Λέει λοιπόν ἐκεῖ –διαβάσω ἀπὸ μιὰ σύγχρονη μετάφραση: «*Τίνα θέλω ἀποστείλει καὶ τίς θέλει ὑπάγει δι' ἡμᾶς*;». Ποιόν νά στείλω καὶ ποιός θέλει νά πάει γιὰ μᾶς; Εἶδατε; «*τίνα θέλω ἀποστείλει*», ἐνικός ἀριθμός, καὶ εὐθύς μετὰ «*καὶ τίς θέλει ὑπάγει δι' ἡμᾶς*;», πληθυντικός.

24. Ὀνομάζεται καὶ *μασοριτικό*, μιὰ κριτική, ὑποτίθεται, ἐργασία τῶν *Μασοριτῶν*, Ἰουδαίων λογίων (7ος-11ος αἰ. μ.Χ.), πού προσπάθησαν νά διαφυλάξουν τό κείμενο αὐτό ἀπὸ παραφθορές.

Ἔτσι, παιδιά, βλέπουμε νά ὑπάρχει αὐτός ὁ πληθυντικός, πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὑπαινιγμοί τῆς τριαδικότητος τοῦ Θεοῦ.²⁵

Καί τώρα, μετά ἀπό ἐκεῖνα πού μᾶς διηγεῖται ἡ Ἁγία Γραφή ὅτι βρίσκονται κατὰ κάποιον τρόπο στή σκέψη καί τή βούληση τοῦ Θεοῦ, ἅς προσπαθήσουμε νά δοῦμε τά γνωρίσματα, πού δίνονται ἐδῶ μέ μιά σύντομη πινελιά, αὐτοῦ τοῦ καινούργιου πλάσματος πού λέγεται *ἄνθρωπος*.

Πρῶτο γνώρισμα εἶναι ὅτι αὐτό τό πλάσμα πού θά δημιουργήσει ὁ Θεός θά εἶναι σύμφωνα μέ τή δική Του εἰκόνα. Θά δοῦμε τί εἶναι *εἰκόνα*. Μεγάλο θέμα αὐτό. Ὡ, κάποτε νά μαθαίναμε τί σημαίνει *εἰκόνα τοῦ Θεοῦ*!... Μεγάλο θέμα, παιδιά! Θά τό δοῦμε ὅμως στό ἐπόμενο μάθημά μας, πρῶτα ὁ Θεός.

Δεύτερο γνώρισμα εἶναι ἡ ὁμοίωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό· *«ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν»*. Ὡστε λοιπόν ἡ ὁμοίωση εἶναι κάτι διαφορετικό ἀπό τήν εἰκόνα· ἄλλο τό ἓνα, ἄλλο τό ἄλλο. Θά τό δοῦμε καί αὐτό.

Τρίτο γνώρισμα εἶναι ὅτι αὐτό τό πλάσμα πού λέγεται *ἄνθρωπος* θά ἄρχει ὅλων τῶν κατηγοριῶν τῶν ζώων· κάνει ἀνάλυση μάλιστα: *τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πτηνῶν, τῶν ἐρπετῶν, τῶν κτηνῶν καί τά λοιπά*. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος θά εἶναι κύριος τῆς ὑπόλοιπης ζωῆς πού θά ὑπάρχει ἐπάνω στή Γῆ.

25. Βεβαίως, ἡ τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ δέν φαίνεται τόσο καθαρά στήν ἀρχή τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Στή δημιουργία ὅμως τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται περισσότερο, γιά νά ἐξάρει, νά ἐξυψώσει τήν σπουδαιότητα τοῦ καινούργιου αὐτοῦ πλάσματος, τοῦ ἀνθρώπου.

Αυτό τό ἄρχει, τό λεγόμενο ἀρχικό, τό ἐξουσιαστικό, εἶναι ἓνα γνώρισμα πολύ σπουδαῖο, καί ἀποτελεῖ ἓνα βασικό στοιχεῖο μέσα στόν ἄνθρωπο, πού προέρχεται ἀπό τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

Καί ἓνα τέταρτο γνώρισμα. Λέει: «ποιήσωμεν ἄνθρωπον... καὶ ἀρχέτωσαν»· νά κάνουμε ἄνθρωπο, πού νά ἄρχουν! Πάλι ἀσύντακτο σχῆμα ἔχουμε ἐδῶ. Θά ἔπρεπε νά πεῖ ποιήσωμεν ἄνθρωπον... καὶ ἀρχέτω, καί νά ἄρχει· ὅχι «καὶ ἀρχέτωσαν», νά ἄρχουν. Δέν θά ἔπρεπε νά βάλει πληθυντικό, ἀφοῦ ἡ λέξη ἄνθρωπον εἶναι στόν ἐνικό.

Τί σημαίνει ὅμως αὐτό; Σημαίνει ὅτι τά γνωρίσματα αὐτά πού σκέπτεται ὁ Θεός νά δώσει στόν πρῶτο ἄνθρωπο, τόν Ἀδάμ, θά εἶναι κληρονομικά, θά τά ἔχουν καί οἱ ἀπόγονοί του.

Δηλαδή, ἐνῶ γιά τά ζῶα καί τά φυτά εἶπε ὁ Θεός νά ὑπάρχουν «κατὰ γένος» –καί αὐτό τό «κατὰ γένος» ἀφειδῶς λέγεται μέσα στήν Ἀγία Γραφή–, γιά τόν ἄνθρωπο δέν λέει «κατὰ γένος», ἀλλά βάζει αὐτόν τόν πληθυντικό, «καὶ ἀρχέτωσαν», τόσο γιά τήν Εὕα, πού σέ λίγο θά εἶναι δίπλα του, ὅσο καί γιά τούς ἀπογόνους τοῦ ζεύγους αὐτοῦ.²⁶

26. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης τονίζει αὐτόν τόν ἡγεμονικό ρόλο τοῦ ἀνθρώπου μέ πολύ χαρακτηριστικό τρόπο: «Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων». Εὐθὺς ἐκτίσθης, καὶ ἄρχων ἐκτίσθης» (Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως, Ὁμιλ. Α΄, 5, ΕΠΕ 91, 376). Βλ. Θεοδώρητον, PG 80, ἐρώτ. Κ΄, 105AB: «Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς τῶν ὄλων ἔχει τὴν δεσποτείαν, οὕτω δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τῶν ἀλόγων ζῴων τὴν ἐξουσίαν», καὶ Προκόπιον Γαζαίου, Εἰς τὴν Γένεσιν ἐρμηνεία, PG 87A, 116B: «Ὡς ἄρχει ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, οὕτως ἀνὴρ ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς». Ὁ δέ μέγας Βασίλειος λέει πῶς τό ἄρχειν

Ἔτσι, ὅσα γνωρίσματα θά ἔχει ὁ Ἀδάμ θά ἔχουν καί οἱ ἀπόγονοί του. Δέν θά παραλλάσσονται, δέν θά διαφοροποιοῦνται. Δέν θά ἔχει ὁ Ἀδάμ κάτι περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπό ὅ,τι θά ἔχω ἐγώ, πού εἶμαι ἴσως ἡ χιλιοστή γενεά ἢ ἀκόμα καί ἡ ἑκατομμυριοστή γενεά! Τό θέμα εἶναι ὅτι ὅσα χρόνια καί νά βάλει κανεῖς στό παρελθόν καί ὅσα νά βάλει στό μέλλον, αὐτό πού κάθε φορά δημιουργεῖται εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος φέρει ὅλα τά γνωρίσματα τοῦ προγόνου του, τοῦ Ἀδάμ. Εἶναι ὁ ἴδιος, δηλαδή ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

Ἄν ξέρατε τί σπουδαῖο εἶναι αὐτό... Ἄν ξέρατε...!

Ἔτσι, τρέχω γρήγορα νά σᾶς τό πῶ –θά τό ἔλεγα πιό κάτω, ἀλλά σᾶς τό λέω ἀπό τώρα. Ξέρετε τί ἀνθρωπολογικές συνέπειες βγαίνουν ἀπό αὐτά πού λέμε τώρα, καί μοιάζουν νά εἶναι θεωρητικά, πού καθορίζουν ὅμως τή σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό, μέ τόν πλησίον του καί τόν ἑαυτό του; Ξέρετε πόσο σπουδαῖα στοιχεῖα εἶναι αὐτά;... Καί ἂν αὐτά κάποτε τά μάθετε πολύ καλά, θά μπορεῖτε νά ἐλέγχετε κάθε καινούργια θεωρία πού θά βγαίνει ἂν εἶναι σωστή ἢ εἶναι ἀπορριπτέα καί ἂν βασικά εἶναι ἀντιανθρωπολογική. ὦ, νά ξέρατε πόσο σπουδαῖα εἶναι αὐτά τά στοιχεῖα...!

Βλέπουμε λοιπόν ἐδῶ ὅτι αὐτά τά κληρονομικά στοιχεῖα θά ὑπάρχουν σέ ὅλους τούς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ· δηλαδή θά ὑπάρχουν καί στόν ἄνδρα καί στή γυναῖκα, γιατί καί ἡ γυναῖκα εἶναι ἄνθρωπος.

δέν ἐδράζεται στίς σωματικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στίς πνευματικές: «Τὸ ἀρχικὸν ἡμῖν... ἐν τῇ τοῦ λογισμοῦ κατασκευῇ θεωρητέον, οὐκ ἐν τῇ τοῦ σώματος μορφῇ» (Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, Α', 7, σ. 178).

Θά μοῦ πεῖτε: Ἀμφισβητεῖ κανεῖς ὅτι ἡ γυναῖκα εἶναι ἄνθρωπος;...

Παιδιά, μερικά πράγματα πού σήμερα θεωροῦμε αὐτονόητα μή νομίζετε ὅτι πάντοτε ἦταν αὐτονόητα. Γυρίστε λίγο πίσω, νά δεῖτε κατά πόσο μπορεῖ νά εἶναι αὐτά αὐτονόητα! Πόσο πίσω; Καταρχάς, λίγα χρόνια, πολύ λίγα χρόνια, μερικές δεκάδες χρόνια πίσω, γιά νά δεῖτε ποιά ἦταν ἡ θέση τῆς γυναίκας μέσα στή γνωστή μας πολιτισμένη κοινωνία! Ἀκόμα, ἂν θέλετε, πηγαίνετε μερικές ἑκατοντάδες χρόνια πίσω, στήν ἀρχαία Ἑλλάδα, στήν ἀρχαία Ρώμη, στόν ἀρχαῖο προχριστιανικό κόσμος, νά δεῖτε τί ἦταν ἡ γυναῖκα. Ἡ γυναῖκα δέν θεωρεῖτο ἄνθρωπος, ἀλλά *res*, πράγμα· καί τοῦτο ὄχι ἀπό μιά διάθεση ὑποτιμήσεως, ἀλλά ἦταν μία θεωρητική γραμμή, μία θεωρητική βάση, ὅτι ἡ γυναῖκα δέν εἶναι ἄνθρωπος.

Ὅπως ὑπάρχει καί στήν ἐποχή μας ἡ ἄποψη ὅτι τό ἔμβρυο ὀλίγων ἡμερῶν, ἐπειδή δέν εἶναι μορφοποιημένο, δέν εἶναι ἄνθρωπος! Καί γενικά ὑπάρχουν πολλά αὐτονόητα πού ἡ κοινωνία μας τά ἀμφισβητεῖ.

Κάνω μιά παρένθεση. Σήμερα τό πρῶτό μάλιστα ἄκουσα στίς εἰδήσεις γιά τή μεσογειακή ἀναιμία. Εἰπώθηκαν ἀρκετά, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τοῦτο· ὅτι, ἐφόσον καί καθόσον κριθεῖ ἀναγκαῖο, θά πρέπει νά γίνει ἀποβολή τοῦ ἐμβρύου, γιά νά μή διαιωνίζουμε ἀνθρώπους πού θά φέρουν τή μεσογειακή ἀναιμία!²⁷

27. *Εὐγονική* εἶναι ὁ κλάδος τῆς Βιολογίας πού συνεργάζεται μέ τή Γενετική καί μελετᾷ τίς μεθόδους βελτιώσεως τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους. Ἐπιδιώξῃ της εἶναι ἡ παρεμπόδιση τοῦ πολλαπλασιασμοῦ ἀνθρώπων μέ νοητικές ἢ ψυχικές ἀνωμαλίες καί ἡ βελτίωση τοῦ

Ἀλλά μέ βάση ποιὰ κριτήρια θά μπορούσε νά εἰπωθεῖ αὐτό; Καί μιᾶς ἡμέρας νά εἶναι τό ἔμβρυο, εἶναι πλήρους ἄνθρωπος!... γιατί ἅμα σύλληψις, ἅμα ἄνθρωπος! Κι ἔτσι, τίθεται τό ἐρώτημα: Ἔχουμε τό δικαίωμα νά ἐπέμβουμε σ' αὐτό πού λέγεται ἄνθρωπος, ἔστω καί μέ τό ἐπιχείρημα νά βελτιώσουμε τή γενιά, τό εἶδος, τήν ποιότητα, ἢ ὅ,τι ἄλλο; Ἔχουμε τό δικαίωμα;

Βλέπετε τί βγαίνει; Κι ἐνῶ σήμερα λέγονται αὐτά ἄνετα, συζητιοῦνται πολύ ἄνετα, ὁ πιστός ἄνθρωπος, πού ἔχει τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τή *λυδία λίθο*, ἀνά πᾶσα στιγμή μπορεῖ νά λέει: Ὁχι, κύριοι· *πέφτετε ἔξω!*... Δυστυχῶς ὅμως δέν ἔχουμε πιά ὡς κριτήριό μας τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἀσάλευτος, ἀλλά προτιμοῦμε τό διαλεκτικό στοιχεῖο.

ἀνθρωπίνου γένους! Ἐφαρμόστηκε ἀπό πολύ παλιά καί ὑποστηρίχθηκε ἀπό πολλούς, ὅπως ὁ Πλάτωνας, πού ἔλεγε ὅτι ἡ πολιτεία θά ἔπρεπε νά ἐλέγχει τήν ἀναπαραγωγή στίς κυρίαρχες τάξεις. Οἱ ἰδέες γύρω ἀπό τήν ἐπιλογή καί τήν ἐπιβίωση τοῦ τελειότερου ἔγιναν ἰδιαίτερα δημοφιλεῖς στά μέσα καί πρὸς τό τέλος τοῦ 1800 χάρη στό ἔργο τοῦ Κάρολου Δαρβίνου *Περί τῆς Καταγωγῆς τῶν Εἰδῶν* (1859). Ἴσως οἱ πιό διάσημοι ὑποστηρικτές της νά ἦταν οἱ Ναζί στή Γερμανία τῆς δεκαετίας τοῦ 1930-40· ὥστόσο δέν ἦταν οἱ μοναδικοί. Ὁ Τσώρτσιλ καί ἄλλες ἐξέχουσες προσωπικότητες εἶχαν ἐκφράσει ἐπίσης τήν ὑποστήριξή τους. Μέχρι τό 1941 εἶχαν θανατωθεῖ μέ εὐθανασία στήν Εὐρώπη περισσότεροι ἀπό 70.000 ψυχικά ἀσθενεῖς, ἐνῶ ἀκολούθησαν ἐξοντώσεις ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων σέ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Ὁ νευρολόγος Foster Kennedy, τό 1942, εἶχε γράψει: *Εἶμαι ὑπέρ τῆς εὐθανασίας ἐκείνων τῶν ταλαίπωρων καί ἀπελπισμένων πού θά ἔπρεπε νά μὴν ἔχουν γεννηθεῖ καί πού εἶναι λάθη τῆς Φύσης*. Ὁ ἴδιος ὑποστήριζε πὼς ὅταν ἓνα ἐλαττωματικό παιδί ἔφτανε τήν ἡλικία τῶν 5 ἐτῶν καί ἐφόσον ἓνα διορισμένο συμβούλιο ἱατρῶν ἔλεγε πὼς δέν εἶχε καμμία ἐλπίδα, τότε "θά ἦταν εὐγενική πράξις νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τήν ἀγωνία τῆς ζωῆς, γιατί βασανίζεται παράλογα"!...

Ξέρετε ποιό είναι αυτό; Κουβεντιάζουμε, καί βγάζουμε ένα συμπέρασμα. Αυτό τό συμπέρασμα τό ξανακουβεντιάζουμε, καί βγάζουμε ένα άλλο συμπέρασμα. Τό δεύτερο αυτό συμπέρασμα τό ξανακουβεντιάζουμε, καί βγάζουμε τρίτο συμπέρασμα. Καί πάει λέγοντας.

Αυτό είναι ἡ διαλεκτική μέθοδος, τήν ὁποία ἐφαρμόζουν κάποιοι γιά νά μᾶς ὀδηγήσουν ἐκεῖ πού θέλουν νά μᾶς ὀδηγήσουν, ἀναιρώντας βῆμα-βῆμα τίς θέσεις μας. Ὅμως, χωρίς νά τό καταλάβουμε, ἔχουμε φύγει πιά ἀπό τήν ἀρχική μας θέση, τό ἀρχικό μας κριτήριο. Φύγαμε. Ἔτσι, μένοντας μέσα σέ ὑποκειμενικά κριτήρια, ξέρετε ποῦ φθάνουμε; Σ' ἕναν κυκεώνα ἀπόψεων, καί τελικά χάνουμε τά αὐγά καί τά πασχάλια μας... καί δημιουργοῦμε μιά κοινωνία ἀνθρώπων πού καταλήγει στό τέλος νά εἶναι μιά ζούγκλα.

Τό ξέρετε ὅτι σέ λίγο θά φοβοῦνται οἱ ἡλικιωμένοι ἄνθρωποι νά πᾶνε στό νοσοκομεῖο, ὅταν σιγά-σιγά θά καθιερωθεῖ καί ἡ εὐθανασία; Θά πεῖ ὁ ἡλικιωμένος ἄνθρωπος: Ποῦ τό ξέρω; Μπορεῖ νά εἶναι καί σχέδιο ἢ νά γίνει νόμος –δέν ἔχει γίνει ἀκόμα– γιά τήν εὐθανασία. Ποῦ ξέρω; Μπορεῖ ἡ πολιτεία νά πεῖ ὅτι ἕνας γέρος κοστίζει τόσο· ἄς τοῦ βάλουμε μιά ἔνεση καί νά πάει στόν ἄλλο κόσμο. Γιατί λοιπόν ἐγώ νά πάω στό νοσοκομεῖο;... Μά, ἀνθρωπέ μου, ἔχεις αὐτή τήν ἀρρώστια· πρέπει νά πᾶς στό νοσοκομεῖο! Καλύτερα νά πεθάνω στό κρεβατάκι μου, θά λέει αὐτός, ἔστω μέ τήν ἀρρώστια, παρά νά μέ πεθάνουν πρίν τήν ὥρα μου, ὅταν θά πάω στό νοσοκομεῖο!...

Ὅλα αὐτά, παιδιά, ξέρετε ἀπό ποῦ βγαίνουν; Ἀπό ἐδῶ, ἀπό αὐτά πού λέμε. Γι' αὐτό σᾶς εἶπα πῶς ἡ χρι-

στιανική Ἀνθρωπολογία εἶναι τό θεμέλιο. Βέβαια δέν εἶναι τό ἀρχικό θεμέλιο. Ξέρετε ποιό εἶναι τό ἀρχικό θεμέλιο; Προσέξτε: εἶναι ὁ Θεός, πού ἔγινε ἄνθρωπος. Αὐτό εἶναι· δηλαδή ἡ Χριστολογία. Ἄρα ἡ χριστιανική Ἀνθρωπολογία στηρίζεται πάνω στή Χριστολογία, πάνω στό θέμα *Χριστός, Ἰησοῦς Χριστός*. Μόνο ἔτσι θά μπορούμε νά κρίνουμε τά πράγματα.

Τί λέτε τώρα, παιδιά, ἀπό ὅ,τι μπορεῖτε νά ἀντιληφθεῖτε; εἶναι σοβαρά τά μαθήματα αὐτά;

Εἶναι ἐκτάκτως-ἐκτάκτως σοβαρά!

Ἄλλά ἐπανέρχομαι. Αὐτά τά τέσσερα χαρακτηριστικά βλέπουμε νά ὑπάρχουν στήν ἀπόφαση ἃς ποῦμε τοῦ Θεοῦ γιά νά δημιουργήσῃ τόν ἄνθρωπο.

Συνεχίζω παρακάτω: «*Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον*». Ὡστε, νά· εἶπε ὁ Θεός «*ποιήσωμεν*», «*καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον*». Ἐκεῖνο πού ὁ Θεός ἀποφασίζει τό ἐκτελεῖ.

Τί λέτε; μετανοεῖ ποτέ ὁ Θεός; ἀλλάζει γνώμη;

Στήν Παλαιά Διαθήκη ἔχουμε πολλές φορές ἔκφραση ἢ ἐκφράσεις πού δείχνουν ὅτι μετανοεῖ ὁ Θεός.²⁸ Δέν μετανοεῖ ὁ Θεός, παιδιά. Ὅ,τι κάνει ὁ Θεός εἶναι καλό, καί δέν μετανοεῖ. Ἡ ἔκφραση εἶναι ἀνθρωποπαθής. Μιά μάνα μπορεῖ νά πεῖ στό παιδί της: *Μετάνοιωσα πού σέ γέννησα, γιατί ἀπό τόν καιρό πού γεννήθηκες μοῦ δημιουργεῖς προβλήματα*. Ἀκούσατε; *Μετάνοιωσα πού σέ γέννησα!...* Ὁ Θεός ὅμως ποτέ δέν λέει *μετάνοιωσα πού σέ δημιούργησα*. Ἄν τό πεῖ, θά τό πεῖ πάντοτε μέ διάσταση ἀνθρωποπαθή.

28. Βλ. *Γέν.* 6, 7. *Α΄ Βασ.* 15, 35. *Παραλ.* 21, 15. *Ψαλμ.* 105, 45. κ.ά.

Ὁ Θεός λοιπόν ποτέ δέν μετανοεῖ. Θέλετε τρανή, τρανότατη ἀπόδειξη; Γι' αὐτό τό δημιουργήμα, τόν κόσμο, τό σύμπαν αὐτό, πού ἔκανε ὁ Θεός, καί πού ἐμεῖς τό παραδώσαμε μέ τήν ἁμαρτία μας στή φθορά, ὁ Θεός δέν μετανόησε πού τό δημιούργησε, ἀλλά θά τό ἐξαγνίσει, θά τό ἀφθαρτίσει, θά τό ἀθανατίσει, καί θά τό κάνει πάλι καινούργιο. Αὐτό θά γίνει δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεώς Του. Καί ὅταν ἐπανεέλθει, θά πεῖ: «ἰδοὺ καινὰ ποιῶ πάντα»²⁹, νά, ὅλα τά κάνω καινούργια!

Ὡστε ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ Θεός δέν τό ἐπιστρέφει στό μηδέν, ἀπό ὅπου ξεκίνησε ἡ δημιουργία, ἀλλά τό ἀνακαινίζει, ἐφόσον αὐτό βέβαια θά ἤθελε νά ἀνακαινιστεῖ. Καί ἂν μέν πρόκειται γιά τήν ἄψυχη φύση, δέν τίθεται θέμα, τήν ἀνακαινίζει ὁ Θεός χωρίς νά ρωτήσῃ κανέναν· ὅταν ὅμως πρόκειται γιά τήν ἔλλογη φύση, ὅπως εἶναι οἱ ἄνθρωποι καί οἱ ἄγγελοι, ἐκεῖ τό πράγμα διαφοροποιεῖται. Ἄν μέν κάποιος δημιούργησε προϋποθέσεις ἀνακαινίσεως, τότε βρίσκεται στόν χῶρο τῆς ἀνακαινίσεως, στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ἂν ὅμως ὄχι –καταπληκτικό, φοβερά καταπληκτικό!– τότε ὁ Θεός δέν τόν ἐπιστρέφει στό μηδέν, ἀλλά αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ἡ κόλασή του. Αὐτό εἶναι ἡ Κόλαση.³⁰

Τόν διάβολο δηλαδή, ὅταν ὁ Θεός ἀνακαινίζει τά πάντα, δέν θά τόν ἐκμηδενίσει· ὅπως ἐπίσης δέν θά ἐκμηδενίσει, κατά τό παραμύθι τῶν Χιλιαστῶν, καί τούς

29. Ἀποκ. 21, 5.

30. Βλ. ἅγιος Ἰουστίνος Πόποβιτς, *Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος*, ἐκδ. οἶκος Ἀστήρ, Ἀθήναι 1969. σ. 40: «Οἱ ἄνθρωποι κατεδίκασαν τόν Θεόν εἰς θάνατον· ὁ Θεός ὅμως, διά τῆς ἀναστάσεώς Του, "καταδικάζει" τούς ἀνθρώπους εἰς ἀθανασία».

ἀμαρτωλούς. Δέν ἔχουμε ἐκμηδενισμό. Ξέρετε τί ὥ-
ραῖο παραμύθι εἶναι νά πεῖ κανεῖς *θά ζήσω τή ζωή
μου, καί δέν μέ νοιάζει πιά ἂν θά ξαναὑπάρξω*;...

Ὑπάρχει ἓνα ποίημα τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου,
κατά τά ἄλλα πολύ ὥραῖο, *Ἡ προσευχή τοῦ ταπεινοῦ*,
στό ὁποῖο εὐχαριστεῖ τόν Θεό πού εἶδε τίς ἀνατολές,
πού εἶδε τίς δύσεις, καί εἶπε τήν καλησπέρα του στούς
ἀνθρώπους πολύ ἀπλά, καί τά λοιπά. Καί καταλήγει:
*Τώρα δέν ἔχω τίποτα νά διώξω ἢ νά κρατήσω. Δέν
περιμένω ἀνταμοιβή· πολύ ἔναι τέτοια ἐλπίδα. Εὐδό-
κησε ν' ἀφανιστῶ, χωρίς νά ξαναζήσω...!* Δηλαδή δέν
θέλω νά ζήσω αἰωνίως. Δέν τό θέλω! Ἄς πεθάνω, καί
ἄς μὴν ὑπάρξω ποτέ πιά!...³¹

Ἀλλά εἴτε τό θέλουμε εἴτε δέν τό θέλουμε, παιδιά,
ὁ Θεός δέν θά μᾶς ἐπαναφέρει στό μηδέν. Ὁ Θεός ὅ,τι
δημιουργεῖ, τό δημιουργεῖ γιά πάντα. Δέν μετανοεῖ ὁ
Θεός γιά ὅ,τι κάνει. Φοβερό!... Φοβερό!...

Λοιπόν, *«καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον,
κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐ-
ποίησεν αὐτούς, καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον,
χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον*

31. *Ἡ προσευχή τοῦ ταπεινοῦ, Τά Θεῖα Δῶρα - Ποιήματα*, ἔκδ.
Δημητρεῖος, Ἀθῆναι 1931:

«Κύριε, σὰν ἦρθεν ἡ βραδιά, σοῦ λέω τὴν προσευχή μου.

.....
» Ἄκουσα τὴ γλυκιὰ βροχή, τὴ δύση ἔχω κοιτάζει.

» Ζευγαῖδες καλησπέρισα, ποὺ γύριζαν τὸ βράδυ.

» Τώρα δέν ἔχω τίποτα νά διώξω ἢ νά κρατήσω.

» Δέν περιμένω ἀνταμοιβή, πολύ ἔναι τέτοια ἐλπίδα.

» Εὐδόκησε ν' ἀφανιστῶ, χωρίς νά ξαναζήσω...

» Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὰ βουνὰ καὶ γιὰ τοὺς κάμπους ποὺ εἶδα.»

αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν»³².

Ἐδῶ, σ' αὐτούς τούς λόγους, βλέπουμε ὅλη τὴν ἀληθινὴ Ἀνθρωπολογία. Καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιο, πῶς ἄνθρωποι, ἀκόμα καὶ θεολόγοι, προπαντός θεολόγοι... πῶς φθάνουν νά λένε ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη γενικά, καὶ εἰδικότερα τὸ βιβλίο τῆς Γενέσεως, εἶναι βιβλία πού δέν μᾶς χρειάζονται στήν Ἑκπαίδευση!... Ἀπορεῖ κανεῖς, ἀπορεῖ καὶ ἐξίσταται! Κατάφερε ὁ διάβολος, παιδιά, νά ρίξει τόση στάχτη στά μάτια τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νά λένε ὅτι δέν μᾶς χρειάζονται αὐτά, πού εἶναι τόσο θεμελιώδη, ἀκριβῶς γιὰ νά κάνει τὴ δουλειά του, τὴν ὀλέθρια δουλειά του ὁ διάβολος στοὺς ἀνθρώπους!

Τόση σοφία ἔχουν αὐτά τὰ βιβλία, μέσα στά ὁποῖα βρίσκουμε τὴν ἀληθινὴ ἀνθρωπιά μας, βρίσκουμε τὴν καταγωγή μας, καὶ ἐμεῖς τὰ ἀπορρίπτουμε;...

Καὶ τό καταπληκτικό ξέρετε ποιό εἶναι; ὅτι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίψει τὰ ντοκουμέντα ἐκεῖνα πού τόν πληροφοροῦν γιὰ τὴν εὐγενή καταγωγή του, τότε ἐπόμενο εἶναι νά καταλήξει σέ ἀναζητήσεις ὑποκαταστάτων, νά πάει δηλαδή νά βρεῖ σέ ὑποκατάστατα τὴν καταγωγή του. Καὶ ὅπως ξέρετε, ἓνα ὑποκατάστατο, στήν προκείμενη περίπτωση, εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως. Ἀπό ποῦ κρατάει ἡ σκούφια μου; Γιὰ νά ψάξω νά δῶ. Ἀπό ποῦ κρατάει ἡ σκούφια μου; Ἀπό ποιά μαῖμου κρατάει;... Ἐκεῖ τρέχω, ξέρετε, γιατί ἄφησα τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ τρέχω σέ ἀνθρώπινες θεωρίες γιὰ νά μάθω ἀπό ποῦ κατάγομαι!

32. Γέν. 2, 7.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἔνδοξο πλάσμα... ἀλλά καί ἄθλιο ταυτόχρονα! Αὐτό τό ἔχουν πεῖ καί ἄλλοι πολλοί· δέν πρωτοτυπῶ πάνω σ' αὐτό· σέ τίποτα δέν πρωτοτυπῶ ἐξάλλου. Εἶναι τόσο σπουδαῖο πλάσμα ὁ ἄνθρωπος! Ἀλλά ὅταν διαστραφεῖ τό μυαλό του, γίνεται ἄθλιο πλάσμα!³³

Ἄς δοῦμε τό πρῶτο, παίρνοντας μία-μία λέξη: «καὶ ἐποίησεν».

Ὡστε ὁ ἄνθρωπος εἶναι κτίσμα, καί δέν ἔχει μετοχή θείας οὐσίας. Ὅταν λέει ὅτι ὁ Θεός ἔκανε τόν ἄνθρωπο, δέν σημαίνει ὅτι τόν γέννησε. Λέει «ἐποίησε»· πού δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔξω ἀπό τόν Θεό, δηλαδή ἔξω ἀπό τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ· ἄρα λοιπόν εἶναι κτίσμα. Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ δέν ἔχει καμμία σχέση μέ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὅση σχέση μπορεῖ νά ἔχει μιὰ φωτογραφία μας μέ τήν οὐσία τῆς ὑπάρξεώς μας, ἄλλη τόση σχέση ἔχει καί ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μέ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ.

Ἄν λοιπόν ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, δέν ἔχει καμμία σχέση μέ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Δέν εἶναι ἓνα κομματάκι ἀπό τήν θεία οὐσία ὁ ἄνθρωπος, γιατί εἶναι δημιούργημα, εἶναι κτίσμα. Ὡς κτίσμα, ἔχει

33. Βλ. *Ψαλμ.* 48, 13· 21: «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς». Ἀγ. Ἀνδρέας Κρήτης, *Μέγας Κανὼν*, ὁδὴ Δ': «Βασίλειον τὴν ἀξίαν, διάδημα καὶ πορφύραν ἡμφιεσμένος, πολυκλήμων ἄνθρωπος καὶ δίκαιος, πλούτῳ ἐπιβρίθων καὶ βοσκήμασιν, ἐξαίφνης τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν, τὴν βασιλείαν, πτωχεύσας ἀπεκείρατο». Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, Α, 1253a.31-33: «ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων».

ἀρχή· κι ἀφοῦ ἔχει ἀρχή, σημαίνει ὅτι δέν προϋπῆρχε, ἔστω καί ὡς ψυχή, πού λέει ὁ Πλάτων.³⁴ Δέν προϋπῆρχε ὁ ἄνθρωπος. Ποῦ ἤμουν πρὶν γεννηθῶ; Στὴ σκέψη τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ δέν προϋπῆρχα. Ὡς ὑπαρξὴ δέν προϋπῆρχα, καί συνεπῶς δέν εἶμαι συναιώνιος μέ τόν Θεό. Ὑποτίθεται ὅτι Πλάτων, ὅτι οἱ ψυχές προϋπάρχουν καί εἶναι συναιώνιες μέ τόν Θεό. Ὁχι, δέν προϋπάρχουν.

Ἐάν θά ζήσω στήν αἰωνιότητα, παρότι εἶχα ἀρχή, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ἡ φύση μου εἶναι ἀθάνατη –μόνο ὁ Θεός εἶναι ἀθάνατος, εἶναι «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν»³⁵, ἐνῶ ἐγώ εἶμαι κτίσμα– ἀλλὰ θά μείνω ἀθάνατος γιατί τό θέλει ὁ Θεός. Ἄν αὐτή τή στιγμή ὁ Θεός θέλει, γίνομαι μηδέν. Ἄν ὁ Θεός θέλει νά μὴ γίνω μηδέν, δέν γίνομαι. Καί πόσο μπορῶ νά μένω; Ὅσο θέλει ὁ Θεός. Καί ἂν ὁ Θεός θέλει νά μένω γιά πάντα, τότε, ἐγώ τό κτίσμα, ἔχω τήν αἰωνιότητα· ὅχι ὅμως ἀπό μόνος μου, ὅχι ἐκ φύσεως, ἀλλὰ τήν ἔχω γιατί τό θέλει ὁ Θεός.

Θά μοῦ πεῖτε: *Οὔτε ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη...*

Ὁχι, δέν εἶναι ἀθάνατη ἀπό μόνη της ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ εἶναι ἀθάνατη ἐπειδὴ τό θέλει ὁ Θεός.³⁶

34. Πλάτων, *Φαίδων*, 73a.1-2: «Ἦν που ἡμῖν ἡ ψυχὴ πρὶν ἐν τῷδε τῷ ἀνθρωπίνῳ εἶδει γενέσθαι». *Φαίδων*, 76c.11-14: «Ἦσαν ἄρα αἱ ψυχαὶ καὶ πρότερον, πρὶν εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ εἶδει, χωρὶς σωμάτων, καὶ φρόνησιν εἶχον». κ.ἀ.

35. *Α΄ Τιμ.* 6, 16.

36. Κατὰ τοὺς Πατέρες, ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς δέν εἶναι φυσικό γνώρισμά της, ὅπως τό ἐκλαμβάνουν οἱ Ἑλληνες φιλόσοφοι (βλ. Πλάτωνος *Τίμαιος*, 42cd, *Φαίδων* 80b-81c), ἀλλὰ χάρισμα πού δίνει ὁ Θεός. Τήν ἀλήθεια αὐτή τονίζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὅταν ἀναφέρει πῶς ὁ Θεός χάρισε τήν οὐσία τῆς ψυχῆς στόν ἄνθρωπο ἐπειδὴ ἤθελε νά παραμείνει τό πλάσμα Του γιά πάντα ἀθάνατο (*Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία ΚΑ΄, PG 53, 177: «...τὴν τῆς ψυ-

Ἐπειδή ὅμως ἡ ὥρα τελείωσε, παιδιά, κι αὐτά πού
λέμε χρειάζονται λίγο περισσότερη ἀνάλυση, πρῶτα ὁ
Θεός θά συνεχίσουμε τήν ἐρχόμενη Κυριακή.

Κυριακή, 30 Ἰανουαρίου 1983

*χῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο βουληθεὶς αὐτὸν καὶ ἀθανάτῳ εἶναι
εἰς τὸ διηνεκές»), ὅπως καὶ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος Λουγδούνου, κατὰ
τόν ὁποῖο ἡ ψυχὴ φύσει μέν εἶναι θνητή, ἀλλὰ μέ τή χάρι τοῦ Θε-
οῦ ἀθάνατη (Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως,
ΒΕΠΕΣ 5, 165-166: «θνητὴ καὶ φθαρτὴ οὐσα (ἡ ψυχὴ), ἀθάνατος
καὶ ἄφθαρτος γίνεται, οὐκ ἐξ ἰδίας ὑποστάσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν
τοῦ Κυρίου ἐνέργειαν, τὸ δύνασθαι αὐτὸν τῷ θνητῷ τὴν ἀθανα-
σίαν, καὶ τῷ φθαρτῷ περιποιήσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν»).*